

УДК 94(477.8):355«1944»

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2020-9-27-47>

**BURNING OF THE ORYKHIVCHYK-VILLAGE IN THE
LVIV REGION AS A METHOD OF STRUGGLE AGAINST
THE UKRAINIAN LIBERATION MOVEMENT (1944):
DOCUMENTARY TESTIMONY**

**СПАЛЕННЯ СЕЛА ОРИХІВЧИК НА ЛЬВІВЩИНІ ЯК
МЕТОД БОРОТЬБИ З УКРАЇНСЬКИМ ВИЗВОЛЬНИМ
РУХОМ (1944 р.): ДОКУМЕНТАЛЬНЕ СВДЧЕННЯ**

**СОЖЖЕНИЕ СЕЛА ОРЕХОВЧИК НА ЛЬВОВЩИНЕ
КАК МЕТОД БОРЬБЫ С УКРАИНСКИМ
ОСВОБОДИТЕЛЬНЫМ ДВИЖЕНИЕМ (1944 г.):
ДОКУМЕНТАЛЬНОЕ СВИДЕТЕЛЬСТВО**

Микола Галів,

доктор педагогічних наук,

доцент кафедри історії

України

halivm@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-7068-3124>

ResearcherID: F-3855-2018

Scopus profile: ID 57212151942

Дрогобицький державний

педагогічний університет

імені Івана Франка,

вул. Івана Франка, 24,

м. Дрогобич, Львівська обл.,

Україна, 82100

Mykola Haliv,

Doctor of Pedagogical

Sciences,

Associate Professor of

Department of

History of Ukraine

halivm@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-7068-3124>

ResearcherID: F-3855-2018

Scopus profile: ID

57212151942

Ivan Franko Drohobych State

Pedagogical University,

24 Ivana Franka street,

Drohobych, Lviv region,

Ukraine, 82100

Анна Озар,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філологічних
дисциплін та методики їх

викладання

annaogar@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4917-8008>

ResearcherID: 1955395

Дрогобицький державний

педагогічний університет

імені Івана Франка,

вул. Івана Франка, 24,

м. Дрогобич, Львівська обл.,

Україна, 82100

Anna Ohar,

Candidate of Philological
Sciences,

Associate Professor of

Department of Philology

and methods of their teaching

annaogar@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-4917-8008>

ResearcherID: 1955395

Ivan Franko Drohobych State

Pedagogical University,

24 Ivana Franka street,

Drohobych, Lviv region,

Ukraine, 82100

ABSTRACT

The purpose of the article is to analyze and publish a document entitled «Report on the results of the investigation the arson of Orykhivchyk-village, Pidkamensky district». It is dated November 15, 1944. The author of the document was the Deputy Chief of the NKVD in the Lviv region, major Tupalov. The report was intended for the Chief of the NKVD Department in the Lviv region, E. Hrushko. The document is stored in the Sectoral State Archive of the Security Service of Ukraine and is introduced into scientific circulation for the first time. The document presents the initial results of the investigation the arson of Orykhivchyk-village in the Lviv Region on October 30, 1944 by Soviet officials. The investigation was carried out by major Tupalov, Deputy Prosecutor of the Lviv Region Kovalenko, and Deputy Chief of the Department of the People's Commissariat of Justice of the Lviv Region. The report consists of two parts: a) notification of the circumstances of the arson of the village; b) a brief description of Orykhivchyk. The document reveals the circumstances of the case, the names of the initiators of the punitive operation and, most importantly, their

motives. Based on the logical and semantic analysis of the source, it is established that the report is an attempt to mitigate the guilt of Soviet officials, to some extent to acquit them of the crime. We consider the «Report...» an important and representative historical source for the history of the Soviet repressive system in the western regions of Ukraine, as well as for the history of Orykhivchyk-village in the mid-twentieth century. The document is published in the original language (Russian) in compliance with the necessary archaeographic requirements.

At the same time, the article outlines the tendency of the Soviet authorities to use the burning of villages or individual farms as a method of combating the Ukrainian liberation movement. The facts of application of this method in the western regions of Ukraine are given. It is noted that most often the Soviet authorities resorted to burning villages in late 1944 – early 1945.

Keywords: *Orykhivchyk-village, Soviet repressions, Lviv region, Ukrainian liberation movement, NKVD.*

Постановка проблеми. Дослідження різних аспектів репресивної діяльності радянського тоталітарного режиму на теренах західних областей України й досі залишається актуальним завданням з огляду на появу усе нових документальних матеріалів. Останні потребують належного опрацювання, наукової систематизації та узагальнення. Серед нещодавно віднайдених документів викликають увагу ті, що упривнюють методи репресій, які використовувалися радянськими властями проти населення західноукраїнських земель у 1940-х рр. Одним із методів було спалення найбільш охоплених оунівським підпіллям сіл. Саме таким чином було майже повністю знищено село Орихівчик (Орехівчик, до 1989 р. – Орїхівчик) Підкамінського, а зараз – Бродівського району Львівської області. До нашого часу дійшов документ, який виявляє подробиці проведеної екзекуції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методи репресій радянських властей щодо населення західних

областей України у перші повоєнні роки (1944 – 1953) досліджували І. Білас (Білас, 1994), Т. Вронська (Вронська, 2008), Й. Надольський (Надольський, 2008), О. Сушук (Сушук, 2009), І. Патер (Патер, 2013) та ін. Про репресивні дії радянських властей в західноукраїнському регіоні у перші повоєнні роки, наслідком яких неодноразово ставало спалення сіл або окремих селянських господарств, писали С. Макарчук (Макарчук, 2002), Ю. Киричук (Киричук, 2003), М. Романюк (Романюк, 2016), В. Ільницький (Ільницький, 2016), Р. Попп (Попп, 2017). Однак про спалення с. Орихівчик наразі детально не йшлося в історичній літературі, хоча певні документальні дані були відомі дослідникам (Літопис УПА. Т. 24). Проте документ, який аналізується і публікується у цій статті, наразі не був об'єктом дослідницької уваги і вперше вводиться до наукового обігу¹.

Мета розвідки – проаналізувати та опублікувати документ до історії знищення радянськими властями с. Орихівчик на Львівщині (1944).

Виклад основного матеріалу. До нашого часу дійшов цікавий російськомовний машинописний документ під назвою «Доповідна записка про результати розслідування підпалу села Орихівчик Підкаменського району». Він позначений грифом «Таємно» і датований 15 листопада 1944 р. Автором документа був заступник начальника Управління НКВС у Львівській області майор міліції Тукалов. Доповідна записка призначалася для начальника Управління НКВС у Львівській області Є. Грушка. Документ зберігається у Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБУ, ф. 2, оп. 65 (1953), спр. 4: 123–123зв).

У документі викладені первинні результати розслідування у справі підпалу радянськими функціонерами с. Орихівчик, що відбулося 30 жовтня 1944 р. Загалом

¹ Необхідно відзначити, що зазначений документ був віднайдений в Галузевому державному архіві Служби безпеки України доктором історичних наук, професором Василем Ільницьким і з його дозволу публікується нами у цій статті, за що висловлюємо йому подяку.

доповідна записка складається з двох частин: а) повідомлення про обставини підпалу села; б) короткої характеристики с. Орихівчик.

У першій частині документу йдеться про встановлені результати розслідування, здійсненого самим майором Тукаловим, заступником прокурора Львівської області Коваленком та заступником начальника Управління Народного комісаріату юстиції Львівської області Депутатом. Згідно з ними, 29 жовтня 1944 р. у с. Орихівчик під час проведення сесії сільської ради дві невідомі особи вбили заступника голови виконавчого комітету (далі – виконком) Підкамінської районної ради депутатів трудящих Олександра Мельника. У відповідь на цей «терор з боку бандитів» та враховуючи «політичну неблагонадійність жителів села», керівники районних організацій вирішили спалити все поселення. 30 жовтня 1944 р. в Орихівчик виїхали голова Підкамінського районного виконкому Нечипоренко, завідувач військовим відділом районного комітету КП(б)У Соловійов, завідувач районним фінансовим відділом Черниш, завідувач районним земельним відділом Іванков, начальник районного відділу НКВС Лекарєв, прокурор району Макогон, старший уповноважений районного відділу НКВС Погребицький, старший уповноважений районного відділу НКДБ Калениченко, помічник оперуповноваженого районного відділу НКДБ Радченко, начальник штабу винищувального батальйону Дудник разом з 20 бійцями цього ж батальйону та чотирма працівниками районного військкомату. За вказівкою зазначених керівників районних організацій бійці винищувального батальйону трасувальними кулями з кулеметів підпалили декілька будинків. З огляду на вітер, вогонь перекинувся на сусідні будівлі, внаслідок чого згоріло 45 будинків разом з господарськими будівлями. Серед спалених хат 14 будинків належали сім'ям червоноармійців. Згідно з документом, проведена операція не привела до людських жертв (ГДА СБУ, ф. 2, оп. 65 (1953), спр. 4: 123).

Звісно, спалення будинків селян, мобілізованих до Червоної армії, особливо непокоїло комісію. Цей факт різко підривав авторитет радянських властей, особливо в умовах й без того вкрай проблематичної мобілізації місцевого населення. Тож майор Тукалов запевняв свого керівника у тому, що сім'ї червоноармійців розселені в сусідніх селах і районний виконком надав їм матеріальну допомогу картоплею та іншими продуктами (ГДА СБУ, ф. 2, оп. 65 (1953), спр. 4: 123).

Водночас у доповідній записці зроблено спробу пояснити мотиви дій радянських функціонерів. Комісія після розмови з головою районного виконкому Нечипоренком та секретарем районного комітету КП(б)У Котовим, з'ясувала, що офіційного, задокументованого рішення про спалення Орихівчика ухвалено не було, однак усі члени бюро районного комітету компартії висловилися саме за такий спосіб покарання мешканців села за загибель О. Мельника. Крім того, з'ясувалося, що Котов, обґрунтовуючи необхідність «репресії вогнем», зіслався на слова першого секретаря ЦК КП(б)У М. Хрущова: «...якщо бандити чинять опір і вбивають представників влади – спалювати їх хати». Майор Тукалов вважав, що саме ці слова Котова послужили приводом для прийняття рішення спалити с. Орихівчик (ГДА СБУ, ф. 2, оп. 65 (1953), спр. 4: 123–123зв).

Надалі у доповідній записці Тукалова помітна спроба виправдати дії радянських функціонерів. Для початку він запевнив, що Нечипоренко, Котов, Лекареєв та інші визнають своє помилку. Відтак намагався скласти позитивну характеристику своєму колезі Лекареєву, який, начебто «винятково переживає вчинену ним помилку участі, а по суті й виконання незаконного рішення районного керівництва в спаленні села Орихівчик». За словами Тукалова, начальник районного відділу НКВС веде активну боротьбу з «оунівським бандитизмом», та ще й має хороші відгуки районного керівництва про свою роботу (ГДА СБУ, ф. 2, оп. 65 (1953), спр. 4: 123зв).

Одначе, більш вагома, хоч і прихована спроба виправдати репресію щодо селян, помітна у складеній Тукаловим короткій характеристиці Орихівчика. Для початку він наголосив, що зі 127 будинків села ще німцями було спалено 47 і частково зруйновано 30 споруд. А 30 жовтня 1944 р. було спалено 45 хат, 30 залишилося (ГДА СБУ, ф. 2, оп. 65 (1953), спр. 4: 123зв). Тут бачимо вияв маніпулятивної аргументації: нацисти палили це село першими і завдали більшої шкоди, ніж представники радянської влади.

Надалі автор доповідної записки начебто у фактологічному описі подає, по суті, негативну (з погляду представника радянських властей) оцінку політичних поглядів мешканців Орихівчика. Селян слід було відселити з прифронтової смуги, але це не вдалося зробити (мабуть, через опір мешканців). Багато селян ще й перейшли через лінію фронту – «до німців». Крім того, в селі провалилася мобілізація: зі 100 осіб до військкомату з'явилося лише 7, а решту доводилося хапати шляхом облав. І нарешті бачимо спробу показати «бандитське обличчя» Орихівчика: 15 осіб знаходяться в УПА; здійснюється терор проти поляків; у селі квартирував великий відділ (сотня або курінь) УПА; повстанці або підпільники забрали з села зібраний для потреб радянських властей хліб (прихований натяк на те, що це сталося не без допомоги місцевих мешканців); у селі вбито заступника голови районного виконкому (ГДА СБУ, ф. 2, оп. 65 (1953), спр. 4: 123зв). У цьому «викладі фактів» насправді помітні осудливі оцінки села й прихована маніпулятивна аргументація: селяни Орихівчика підтримують український визвольний рух, а тому проведена 30 жовтня 1944 р. репресивна акція є, до певної міри, виправданою, закономірною.

Відзначимо, що проведена радянськими властями операція знайшла відгук у повстанських звітах. Зокрема, у «Вістях з терену Золочівщини за жовтень 1944 р.», йшлося таке: «Дня 30.Х.[19]44 р. в часі мітінгу в с. Орехівчику незнаний тип підійшов до сцени і пострілом з фінки вбив

прелігента. На другий день большевики спалили ціле село» (Літопис УПА. Нова серія. Т. 24, 2014: 115). Як бачимо, на час складення звіту (не раніше 20 листопада 1944 р.) українські підпільники та повстанці нічого не знали про виконавця замаху на О. Мельника як і про точні дати замаху та спалення села. Цілком можливо, що атентат на О. Мельника здійснили особи, які не мали стосунку до ОУН.

Загалом, мешканці с. Орихівчик брали активну участь у визвольній боротьбі, на що вказував і майор Тукалов. Щоправда, серед відомих на сьогодні членів ОУН та вояків УПА з Підкамінського району Львівської області не виявлено вихідців із цього села (Літопис. УПА. Т. 36, 2002: 730–738). У довіднику М. Горбала згадується лише один повстанець – Михайло Місюра (Літопис УПА. Бібліотека. Т. 5, 2003: 170). Проте, чимало орихівчан все ж діяли в підпіллі ОУН та відділах УПА, про що маємо й непрямі відомості. Ще у вересні 1944 р. з Орихівчика було виселено до Іркутської області Росії сім'ю Марії Салабай, оскільки один із членів родини воював у рядах УПА. Подібна доля спіткала родини Андрія, Марти, Софії Музичок, Марії Матяж та Петра Музички у березні 1946 р., які потрапила до Красноярського краю (Реабілітовані історією, 2014: 592, 608, 609–610, 666), а також родину Ганни Матяж, котру у жовтні 1947 р. виселено до Кемеровської області Росії (Реабілітовані історією, 2014: 591–592, 608, 609–610, 666).

У квітні 1946 р. до 10 років виправно-трудових таборів було засуджено повстанця з цього ж села Дмитра Колоса, а його родину наступного року виселено до Кемеровської області (Реабілітовані історією, 2014: 526) У жовтні 1947 р. під час сумнозвісної операції «Захід» з села було вивезено родини Михайла Коса, Параскевії Дубини, Марії Гнип, члени яких мали стосунок до визвольного руху (Літопис УПА. Нова серія, Т. 24, 2014: 335; Реабілітовані історією, 2014: 472, 473). Українськими повстанцями були члени сімей Івана та Ганни Дзвіник, Ганни Горбаль-Саган, яких у березні 1950 р. виселено до Хабаровського краю Росії (Реабілітовані історією, 2014: 432, 459). 17 травня 1950 р. оперуповноважений РВ МВС

Молдавкін в Орихівчику заарештував селян: Івана Сагана, Василя Чумака, Григорія Сагана, Григорія Мартинюка, Івана Музичку, Івана Різника, Григорія Сагана, Василя Польового, Андрея Букая, Івана Букая. Їх відправили до Львова, де під час слідства закидали співпрацю з повстанцями (Літопис УПА. Нова серія, Т. 24, 2014: 723). Відомо, що Військовий трибунал військ МВС у січні 1951 р. засудив Г. Мартинюка, В. Польового, Й. Різника М. Сагана, В. Чумака до 25 років виправно-трудових таборів (Реабілітовані історією, 2014: 581–582, 643, 654–655, 665, 736).

На теренах Орихівчика інколи відбувалися бої між повстанцями та радянськими силовиками. У бою з радянськими військовиками в квітні 1945 р. у с. Орихівчик загинув Стефан Фігун («Сокіл») – бойовик куща (Літопис УПА. Нова серія, Т. 24, 2014: 831). 26 червня 1950 р. відбулася облава радянських спецорганів на поля і лісочки в околиці сіл Орихівчик, Вербівчик і Стиборівка (Літопис УПА. Нова серія, Т. 24, 2014: 723). Щоправда, деякі мешканці Орихівчика співпрацювали з органами МДБ. Так, 28 липня 1949 р. бойовики референтури Служби безпеки (далі – СБ) Підкаміньського районного проводу ОУН ліквідували орихівчанина Гавриїла Музичку за співпрацю з МДБ (Літопис УПА. Нова серія, Т. 23, 2013: 855–856). Крім того, СБ ОУН підозрювала у виконанні функцій «секретних освідомителів» МДБ таких мешканців с. Орихівчик: Максима Салабая, Анну Салабай, Федора Музичку (Літопис УПА. Нова серія, Т. 23, 2013: 727–728, 834–835, 851–853).

Відзначимо, що с. Орихівчик було не єдиним поселенням на західних теренах України, щодо якого радянські репресивні органи застосували такий метод покарання і залякування як спалення будівель. Так, 13 вересня 1944 р. бійці винищувального батальйону чисельність 150 осіб під час облави в селі Миколаїв неподалік Бібрки спалили п'ять господарств (Сергійчук, 1998: 141). Згідно з дослідженням М. Романюка, 13 вересня 1944 р. енкавеєсівцями на Львівщині було спалено 29 господарств у с. Баймаки Буського району, а

15 вересня – повністю спалено с. Лабач Олеського району (Романюк, 2016: 191). 21 жовтня 1944 р. працівники Судовишнянського районного відділу НКВС Дрогобицької області спалили 12 хат у селах Орховичі, Голодівка, Дидятичі та Дмитровичі (Сергійчук, 1998: 171). 22 жовтня 1944 р. війська НКВС (60 осіб) на чолі з майором Полянським вчинили розправу над мешканцями с. Кривеньки Пробіжнянського району Тернопільської області, внаслідок чого було розстріляно 10 осіб та спалено 45 хат разом із надвірними будівлями (Білас, Т. 2, 1994: 576, 580–581; Сергійчук, 1998: 165). 26 жовтня 1944 р. начальник районного відділу НКВС Великоборківського району Костишев разом з бійцями винищувального батальйону підпалив 14 господарств на хуторі Рожня Тернопільської області (Білас, Т. 2, 1994: 577). 17 листопада того ж року у с. Задарів Коропецького району на Тернопільщині група працівників НКВС спалила п'ять хат, а в с. Красіїв – 117 селянських господарств. 10 січня 1945 р. група працівників Рудківського районного відділу НКВС Дрогобицької області спалила у с. Чайковичі 9 дворів (Сергійчук, 1998: 234–236). У с. Тисовець Славського району Дрогобицьчини у березні 1945 р. було спалено три хати (Сергійчук, 1998: 264).

Наводити таких фактів можна безліч. Вони засвідчують активне використання радянськими репресивно-каральними органами спалення сіл (або частини сіл) як методу боротьби з українським визвольним рухом. Звісно, в умовах Другої світової війни такі акції були непоодиноким явищем. Лише німецькі окупанти знищили в Україні понад 300 сіл. До таких же кроків вдавалося польське підпілля щодо українських сіл Закерзоння. Вочевидь, ці методи перейняли й радянські власті, ведучи боротьбу проти структур ОУН і відділів УПА на теренах західних областей України. Найчастіше метод спалення сіл застосовувався радянськими властями наприкінці 1944 – початку 1945 рр.

Висновки. Отже, публікований документ “Доповідна записка про результати розслідування підпалу села Ореховчик

Підкаменського району” датований 15 листопада 1944 р. У документі представлені початкові результати розслідування у справі підпалу радянськими службовцями різних установ с. Орихівчик на Львівщині 30 жовтня 1944 р. Доповідна записка складається з двох частин: а) повідомлення про обставини підпалу села; б) короткої характеристики с. Орихівчик. Документ виявляє обставини справи, прізвища ініціаторів каральної операції та, що найважливіше, їхні мотиви. Водночас у доповідній записці помітна спроба пом’якшити провину радянських функціонерів, до певної міри виправдати їх за вчинений злочин. Вважаємо «Доповідну записку...» важливим і репрезентативним історичним джерелом до історії діяльності радянської репресивної системи в західних областях України, а також до історії села Орихівчик середини ХХ ст. Документ публікується мовою оригіналу (російською) з дотриманням необхідних археографічних вимог.

Документ

**Доповідна записка начальнику Управління НКВС
Львівської області Є. Грушку про результати
розслідування підпалу села Орихівчик Підкаменського
району Львівської області (15 листопада 1944 р.)**

СЕКРЕТНО
НАЧАЛЬНИКУ УПРАВЛЕНИЯ НКВД ПО
ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ
КОМИССАРУ МИЛИЦИИ 2-ГО РАНГА
Тов. ГРУШКО

ДОКЛАДНАЯ ЗАПИСКА
«О результатах расследования поджога села Ореховчик
Подкаменского района»

Согласно Вашему распоряжению, совместно с заместителем обл. прокурора тов. КОВАЛЕНКО, заместителем начальника НКЮ тов. ДЕПУТАТ 12–13-го ноября 1944 года

расследовал обстоятельства поджога села Ореховчик Подкаменского района. Расследованием установлено:

29-го октября 1944 года в селе Ореховчик во время проведения сессии сельского совета в помещении сельсовета неизвестными двумя бандитами был убит заместитель председателя исполкома Подкаменского Районного Совета Депутатов Трудящихся МЕЛЬНИК Александр Афанасьевич.

В ответ на проявленный террор со стороны бандитов, учитывая политическую неблагонадежность жителей села Ореховчик, руководители Районных организаций решили сжечь указанное село.

30-го октября 1944 года в село Ореховчик выезжали:

1. Председатель райисполкома – НЕЧЕПОРЕНКО
2. Зав. военным отделом райкома КП/б/У – СОЛОВЬЕВ
3. Зав. райфинотделом – ЧЕРНЫШ
4. Зав. райземотделом – ИВАНКОВ
5. Начальник РО НКВД – ЛЕКАРЕВ
6. Районный прокурор – МАКОГОН
7. Старший оперуполномоченный РО НКВД – ПОГРЕБИЦКИЙ
8. Старший оперуполномоченный РО НКГБ – КАЛЕНИЧЕНКО
9. Пом. оперуполномоченного РО НКГБ – РАДЧЕНКО
10. Нач. штаба истребительного батальона – ДУДНИК

до 20-ти бойцов истребительного батальона и четыре работника райвоенкомата.

В присутствии перечисленных руководителей районный организаций по их указанию бойцами истребительного батальона трассирующими пулями из пулеметов было подожжено несколько домов, а при наличии ветра огонь перебросился на соседние строения, в результате чего сгорело 45 домов с надворными постройками, среди них 14 домов, принадлежащих семьям красноармейцев. Человеческих жертв не было.

Все семьи красноармейцев расселены в соседних селах района и последним райисполкомом выдана материальная помощь картофелем и другими продуктами.

На мой вопрос заданный председателю райисполкома тов. НЕЧЕПОРЕНКО и секретарю райкома КП/б/У тов. КОТОВУ «Принималось ли какое решение райкома и райисполкома в отношении села Ореховчик», НЕЧЕПОРЕНКО и КОТОВ в присутствии зам. обл. прокурора тов. КОВАЛЕНКО заявили, что официально решения не было вынесено, но по существу все члены бюро райкома высказали свое мнение сжечь село Ореховчик в наказание за убийство зам. пред. райисполкома.

В беседе с командиром 4-го кавэскадрона 18-го кавполка войск НКВД капитаном тов. ЛАРЕНЦЕВЫМ дислоцирующимся в пос. Подкамень, последний заявил, что после убийства бандитами зам. пред. райисполкома – МЕЛЬНИКА, секретарь райкома КП/б/У тов. КОТОВ говорил, ссылаясь на установку Н. С. ХРУЩЕВА, «если бандиты сопротивляются и убивают представителей власти – сжигать их хаты».

Как видно, высказанные тов. КОТОВЫМ слова и послужили поводом к принятию решения сжечь село Ореховчик.

В настоящее время все районные руководители в том числе пред. райисполкома тов. НЕЧЕПОРЕНКО, секретарь КП/б/У тов. КОТОВ, начальник РО НКВД тов. ЛЕКАРЕВ и другие признают свою ошибку.

Тов. ЛЕКАРЕВ исключительно переживает допущенную им ошибку участия, а по сути и исполнения незаконного решения районного руководства в сожжении села Ореховчик. Однако работу, возложенную на него по борьбе с оуновским бандитизмом в районе ведет активно – не ослабляя.

Отзывы райкома и райисполкома о работе начальника РО НКВД тов. ЛЕКАРЕВА – хорошие.

КРАТКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СЕЛА ОРЕХОВЧИК

Село имело 127 домов из них: 47 сожжено и 30 частично было разрушено еще при немцах, 45 сожжено 30-го октября с. г., а 30 домов осталось. Населения 442 человека /Украинцы/.

В мае месяце 1944 года по постановлению Военного Совета 1-го Украинского фронта село подлежало отселению из фронтовой полосы, но, несмотря на принятые меры, отселить не удалось, и многие жители отошли через линию фронта к немцам.

В первые дни после освобождения района от немецких оккупантов по селу Ореховчик подлежало мобилизации до 100 человек, из которых добровольно явилось в райвоенкомат только 7, а остальных приходилось брать путем облав и под силой оружия.

По учетным данным РО НКВД, по селу Ореховчик насчитывается 15 человек, находящихся в банде УПА.

14-го сентября с. г. бандитами был зверски убит ЮРЧЕНКО и его семья – жители с. Ореховчик по национальности поляки.

22-го сентября в селе Ореховчик находилась банда в 250–300 человек, которая была разбита во время чекистско-войсковой операции в Черном лесу, где было убито 119 бандитов.

28-го октября банда забрала хлеб, который был собран по селу Ореховчик по госпоставке.

29-го октября – убит зам. пред. райисполкома МЕЛЬНИК А. Н.

О результатах расследования докладываю на Ваше распоряжение.

ЗАМ. НАЧ. У НКВД ПО ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

МАЙОР МИЛИЦИИ

/ТУКАЛОВ/

«15» ноября 1944 г.

г. Львов.

Джерело: Галузевий державний архів Служби безпеки України, ф. 2, оп. 65 (1953), спр. 4, арк. 123–123зв. Оригінал. Машинопис.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. Книга перша. Київ: Либідь; Військо України, 1994. 432 с.
2. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953. Суспільно-політичний та історичний аналіз. У двох книгах. Книга друга. Документи та матеріали. Київ: Либідь; Військо України, 1994. 688 с.
3. Вронська Т. В. Позасудові репресії членів сімей учасників національно-визвольного руху в західних областях України (1944 – 1952). Харків: Право, 2008. 264 с.
4. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ), ф. 2, оп. 65 (1953), спр. 4.
5. Ільницький В. Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945 – 1954). Дрогобич: Посвіт, 2016. 696 с.
6. Киричук Ю. Український національний рух 40 – 50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.
7. Літопис УПА. Нова серія. Т. 23: Золочівська округа ОУН: Документи і матеріали референтури СБ 1944 – 1951. Київ; Торонто, 2013. 1320 с.
8. Літопис УПА. Нова серія. Т. 24: Золочівська округа ОУН: Організаційні документи 1941 – 1952. Київ; Торонто, 2014. 1400 с.
9. Літопис УПА. Т. 36: Книга полеглих членів ОУН і вояків УПА Львівщини: матеріали до біографій (з архівних документів). Торонто; Львів: Літопис УПА, 2002. 1054 с.
10. Літопис УПА. Бібліотека. Т. 5: Реєстр осіб, пов'язаних з визвольною боротьбою на теренах Львівщини (без Дрогобиччини) 1944 – 1947 (за архівними документами). Львів; Торонто: Літопис УПА, 2003. 416 с.

11. Макарчук С. Радянські методи боротьби з ОУН і УПА (за матеріалами 1944 – 1945 рр. з Дрогобицької та Львівської областей). *Дрогобицький краєзнавчий збірник*. 2002. Спецвипуск. С. 65–91.

12. Надольський Й. Е. Депортаційна політика сталінського тоталітарного режиму в західних областях України (1939 – 1953 рр.). Луцьк: Вежа, 2008. 258 с.

13. Патер І. Г. Репресії та депортації населення Західної України у 1940-х роках. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія: Гуманітарні науки*. 2013. Вип. 11. С. 279–290.

14. Попп Р. Документ про порушення законності працівниками органів міліції НКВС, НКДБ і військовослужбовцями військ НКВС у Дрогобицькій області. *Східноєвропейський історичний вісник*. 2017. Спецвипуск II. С. 229–240.

15. Реабілітовані історією. У двадцяти семи томах. Львівська область. Книга друга: м. Борислав, Бродівський район. Львів: Астролябія, 2014. 768 с.

16. Романюк М. Золочівська округа ОУН у національно-визвольному русі (1937 – 1953). Львів, 2016. 608 с.

17. Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944 – 1953 рр. Нові документи і матеріали. Київ: Дніпро, 1998. 944 с.

18. Сущук О. П. Радянська карально-репресивна система: 1944 – 1953 рр. (за матеріалами Волинської області): дис. канд. іст. наук :07.00.01. Луцьк, 2009. 222 с.

19. Ярош Б. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях у 30 – 50-і роки ХХ століття. Луцьк: Надстир'я, 1995. 171 с.

REFERENCES

1. Bilas, I. (1994). *Represyvnno-karalna sistema v Ukraini 1917 – 1953. Suspilno-politychnyi ta istoryko-pravovyi analiz. U dvokh knyzhakh. Knyha persha* [Repressive and punitive system in Ukraine 1917 – 1953. Socio-political and historical and legal

analysis. In two books. Book one]. Kyiv: Lybid; Viisko Ukrainy, 432 [in Ukrainian].

2. Bilas, I. (1994). *Represyvno-karalna systema v Ukraini 1917 – 1953. Suspilno-politychnyi ta istorychnyi analiz. U dvokh knyzhakh. Knyha druha. Dokumenty ta materialy* [Repressive and punitive system in Ukraine 1917 – 1953. Socio-political and historical analysis. In two books. Book two. Documents and materials]. Kyiv: Lybid; Viisko Ukrainy, 688 [in Ukrainian].

3. Vronska, T. V. (2008). *Pozasudovi represii chleniv simej uchashnykiv natsionalno-vyzvolnoho rukhu v zakhidnykh oblastiakh Ukrainy (1944-1952)* [Extrajudicial repressions of family members of members of the national liberation movement in the western regions of Ukraine (1944 – 1952)]. Kharkiv: Pravo, 264 [in Ukrainian].

4. *Haluzeyvi derzhavnyi arkhiv Sluzhby bezpeky Ukrainy* [Sectoral state archive of the Security Service of Ukraine], f. 2, op. 65 (1953), spr. 4 [in Ukrainian].

5. Ilnytskyi, V. (2016). *Karpatskyi krai OUN v ukrainskomu vyzvolnomu rusi (1945 – 1954)* [Carpathian region of the OUN in the Ukrainian liberation movement (1945 – 1954)]. Drohobych: Posvit, 696 [in Ukrainian].

6. Kyrychuk, Yu. (2003). *Ukrainskyi natsionalnyi rukh 40 – 50-kh rokiv XX stolittia: ideolohiia ta praktyka* [Ukrainian national movement 40-ies – 50-ies of XX century: ideology and practice]. Lviv: Dobra sprava, 464 [in Ukrainian].

7. Romaniuk, M. (Comp.) (2013). *Litopys UPA. Nova seriia. T. 23: Zolochivska okruha OUN: Dokumenty i materialy referentury SB 1944 – 1951* [Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. New series. Vol. 23: Zolochiv district of the OUN: Documents and materials of the Security Service reference 1944 – 1951]. Kyiv; Toronto, 1320 [in Ukrainian].

8. Romaniuk, M. (Comp.) (2014). *Litopys UPA. Nova seriia. T. 24: Zolochivska okruha OUN: Orhanizatsiini dokumenty 1941 – 1952* [Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. New series. Vol. 24: Zolochiv district of the OUN: Organizational documents 1941 – 1952]. Kyiv; Toronto, 1400 [in Ukrainian].

9. Horbal, M. (ed.) (2002). *Litopys UPA. T. 36: Knyha polehlykh chleniv OUN i voiakiv UPA Lvivshchyny: materiialy do biohrafii (z arkhivnykh dokumentiv)* [Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Vol. 36: Book of fallen OUN members and UPA soldiers of Lviv region: materials for biographies (from archival documents)]. Toronto; Lviv: Litopys UPA, 1054 [in Ukrainian].

10. Horbal, M. (ed.) (2003). *Litopys UPA. Biblioteka. T. 5: Reiestrosib, poviazanykh z vyzvolnoiu borotboiu na terenakh Lvivshchyny (bez Drohobychchyny) 1944-1947 (za arkhivnymy dokumentamy)* [Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Library. Vol. 5: Register of persons involved in the liberation struggle in the Lviv region (excluding Drohobych region) 1944-1947 (according to archival documents)]. Lviv; Toronto: Litopys UPA, 416 [in Ukrainian].

11. Makarchuk, S. (2020). Radianski metody borotby z OUN i UPA (za materialamy 1944-1945 rr. z Drohobytsskoi ta Lvivsskoi oblasti) [Soviet methods of struggle against the OUN and UPA (based on documents 1944 – 1945 from Drohobych and Lviv regions)]. *Drohobytsskyi kraieznavchyi zbirnyk. Spetsvypusk*, 65-91 [in Ukrainian].

12. Nadolskyi, Y. E. (2008). *Deportatsiina polityka stalinskoho totalitarnoho rezhymu v zakhidnykh oblastiakh Ukrainy (1939-1953 rr.)* [Deportation policy of the Stalinist totalitarian regime in the western regions of Ukraine (1939-1953)]. Lutsk: Vezha, 258 [in Ukrainian].

13. Pater, I. H. (2013). Represii ta deportatsii naselennia Zakhidnoi Ukrainy u 1940-kh rokakh [Repression and deportation of the population of Western Ukraine in the 1940-ies]. *Visnyk Lvivsskoi komertsiinoi akademii. Serii: Humanitarni nauky*, 11, 279-290 [in Ukrainian].

14. Popp, R. (2017). Dokument pro porushennia zakonnosti pratsivnykamy orhaniv militsii NKVS, NKDB i viiskovosluzhbovtssiamy viisk NKVS u Drohobytsskii oblasti [Document on violation of legality by NKVD, NKDB police officers and NKVD troops in Drohobych region].

Skhidnoievropeiskyi istorychnyi visnyk – Eastern European Historical Bulletin, Spetsvypusk II, 229-240 [in Ukrainian].

15. Pidlisnyi, Yu., etc (Comp.) (2014). *Reabilitovani istoriieiu. U dvadtsiaty semy tomakh. Lvivska oblast. Knyha druha: m. Boryslav, Brodivskiy raion* [Rehabilitated by history. In twenty-seven volumes. Lviv region. Book two: Boryslav, Brody district]. Lviv: Astroliabiia, 768 [in Ukrainian].

16. Romaniuk, M. (2016). *Zolochivska okruha OUN u natsionalno-vyzvolnomu rusi (1937 – 1953)* [Zolochiv district of the OUN in the national liberation movement (1937 – 1953)]. Lviv, 608 [in Ukrainian].

17. Serhiichuk, V. (1998). *Desiat buremnykh lit. Zakhidnoukrainski zemli u 1944-1953 rr. Novi dokumenty i materialy* [Ten turbulent years. Western Ukrainian lands in 1944 - 1953. New documents and materials]. Kyiv: Dnipro, 944 [in Ukrainian].

18. Sushchuk, O. P. (2009). *Radianska karalno-represyivna systema: 1944-1953 rr. (za materialamy Volynskoi oblasti)* [Soviet punitive and repressive system: 1944-1953 (according to the Volyn region)] (*Candidate's thesis*). Lutsk, 222 [in Ukrainian].

19. Iarosh, B. (1995). *Totalitarnyi rezhym na zakhidnoukrainskykh zemliakh u 30 – 50-i roky XX stolittia* [Totalitarian regime in Western Ukraine in the 30 - 50-ies of the twentieth century]. Lutsk: Nadstyria, 171 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Мета статті – проаналізувати та опублікувати документ під назвою «Доповідна записка про результати розслідування підпалу села Орихівчик Підкаменського району». Він датований 15 листопада 1944 р. Автором документа був заступник начальника Управління НКВС у Львівській області майор міліції Тукалов. Доповідна записка призначалася для начальника Управління НКВС у Львівській області Є. Грушка. Документ зберігається у Галузевому державному архіві Служби безпеки України і вперше вводиться до наукового обігу.

У документі представлені початкові результати розслідування у справі підпалу радянськими службовцями с. Орихівчик на Львівщині 30 жовтня 1944 р. Розслідування здійснювали майором Тукалов, заступник прокурора Львівської області Коваленко та заступник начальника Управління Народного комісаріату юстиції Львівської області Депутат. Доповідна записка складається з двох частин: а) повідомлення про обставини підпалу села; б) короткої характеристики Орихівчика. Документ виявляє обставини справи, прізвища ініціаторів каральної операції та, що найважливіше, їхні мотиви. На основі логіко-семантичного аналізу джерела встановлено, що у доповідній записці помітна спроба пом'якшити провину радянських функціонерів, до певної міри виправдати їх за вчинений злочин. Вважаємо «Доповідну записку...» важливим і репрезентативним історичним джерелом до історії діяльності радянської репресивної системи в західних областях України, а також до історії села Орихівчик середини ХХ ст. Документ публікується мовою оригіналу (російською) з дотриманням необхідних археографічних вимог.

Водночас у статті окреслено тенденцію використання радянськими владними органами спалення сіл або окремих господарств як метод боротьби з українським визвольним рухом. Наведено факти застосування цього методу у західних областях України. Відзначено, що найчастіше до спалення сіл радянські власті вдавалися наприкінці 1944 – початку 1945 рр.

Ключові слова: село Орихівчик, радянські репресії, Львівська область, український визвольний рух, НКВС.

АННОТАЦІЯ

Цель статьи – проанализировать и опубликовать документ под названием «Докладная записка о результатах расследования поджога села Ореховчик Подкаменского района». Он датирован 15 ноября 1944 г. Автором документа был заместитель начальника Управления НКВД Львовской

области майор милиции Тукалов. Докладная записка предназначалась для начальника Управления НКВД Львовской области Е. Грушко. Документ хранится в Отраслевом государственном архиве Службы безопасности Украины и впервые вводится в научный оборот. В документе представлены начальные результаты расследования по делу поджога советскими служащими с. Ореховчик на Львовщине 30 октября 1944 г. Расследование осуществляли майор Тукалов, заместитель прокурора Львовской области Коваленко и заместитель начальника Управления Народного комиссариата юстиции Львовской области Депутат. Докладная записка состоит из двух частей: а) сообщение об обстоятельствах поджога села; б) краткой характеристики Ореховчика. Документ обнаруживает обстоятельства дела, фамилии инициаторов карательной операции и, что самое важное, их мотивы. На основе логико-семантического анализа источника установлено, что в докладной записке заметна попытка смягчить вину советских функционеров, в известной степени оправдать их за совершенное преступление. Считаем «Докладную записку...» важным и репрезентативным историческим источником для истории деятельности советской репрессивной системы в западных областях Украины, а также для истории села Ореховчик середины XX в. Документ публикуется на языке оригинала (на русском) с соблюдением необходимых археографических требований.

В то же время в статье обозначены тенденции использования советскими властями сожжения деревень или отдельных хозяйств как метода борьбы с украинским освободительным движением. Приведены факты применения этого метода в западных областях Украины. Отмечено, что чаще всего к сожжению сел советские власти прибегали в конце 1944 – начале 1945 гг.

Ключевые слова: село Ореховчик, советские репрессии, Львовская область, украинское освободительное движение, НКВД.